

Педагогічні науки

*Актуальні питання системи освіти дітей
із тяжкими порушеннями мовлення в сучасному вимірі*

Рібцун Юлія Валентинівна

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший
науковий співробітник відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки і
психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України*

Реформування загальної вітчизняної освіти автоматично вимагає трансформації освіти спеціальної, а саме її побудови на засадах партнерства, готовності до інновацій, розроблення нових стандартів і підходів. Зазначимо, які саме актуальні проблеми, що стосуються нульового (дошкільна освіта), першого (початкова освіта) та другого (базова середня освіта) рівнів Національної рамки кваліфікацій, потребують свого вирішення з метою поліпшення системи освіти дітей із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ).

Дефіцит підготовчих груп у закладах дошкільної освіти. Діти з тяжкими порушеннями мовлення, особливо з різними формами алалій та дизартрій, потребують багаторічного проведення компенсаційної роботи, і після завершення старшої групи часто є непідготовленими до шкільного навчання, зокрема до засвоєння предметів мовного циклу. Недостатньо виправлені порушення усного мовлення проявляються на письмі та затримують увесь подальший хід освітньої діяльності навіть і в старших класах школи.

Нестача підготовчих класів у закладах загальної середньої освіти. Діти з ТПМ, особливо такі, які не відвідували заклад дошкільної освіти, потребують значно тривалішого періоду адаптації до умов загальноосвітнього закладу порівняно зі школярами з типовим розвитком. Навчальна програма для здобувачів початкової освіти із ТПМ має бути дозованою та дещо розтягнутою в часі для максимальної компенсації специфічних особливостей психофізичного розвитку.

Брак спеціальних навчальних програм. Незважаючи на те, що учні з ТПМ отримують цenzову освіту, залишається потреба у використанні педагогами програм, які відображають логопедичне спрямування та основні мовленнєві завдання для кожного навчального предмета.

Відсутність оновленого нормативно-правового забезпечення щодо організації роботи шкільних і дошкільних логопедичних пунктів. Розроблене положення про дошкільний логопедичний пункт (Ю. Рібцун) не знайшло свого нормативного втілення на рівні Міністерства освіти і науки України, а існуюче положення про шкільний логопедичний пункт є надто застарілим.

Недостача у залученні різнопрофільних спеціалістів до комплексної та ефективної логокомпенсації, створення дієвого навчально-методичного забезпечення роботи з дітьми з ТПМ. Компенсація мовленнєвих порушень вимагає залучення до цього процесу: ○ філологів – українська та іноземна мова як предмет; ○ учителів-логопедів – механізми та структура порушень мовлення; ○ учителів-дефектологів (ця дефініція теж потребує змін) – вторинні порушення на рівні когнітивного розвитку; ○ психологів, ○ психотерапевтів (що не є ідентичними у професійній компетенції) – розвиток вищих психічних функцій; глибинна робота з особистістю, спрямована на ресурс; ○ інструкторів з фізичної культури – моторні програми розвитку; ○ музичних керівників – ритміко-інтонаційна складова; ○ вихователів, вчителів – освітні, розвивальні, корекційні, виховні завдання; ○ неврологів – головний мозок, нервова діяльність загалом; ○ психіатрів – вторинні порушення на рівні психічного розвитку; ○ ортодонтів – зубощелепна система; ○ отоларингологів – носове дихання, фізіологічний слух.

Брак єдиної спеціальної програми для дітей, які мають мовленнєві порушення. У закладах дошкільної освіти, працюючи з дітьми з ТПМ, вихователі користуються загальноосвітніми програмами, учителі-логопеди – корекційними (Ю. Рібцун, Л. Трофименко), практичні психологи взагалі не мають жодних програм. Ю. Рібцун розпочато розроблення такої єдиної

програми, частково розміщеної на сайті www.logoped.in.ua, що знайшло схвальні відгуки практиків.

Недостача науково обґрунтованих розробок обладнання логопедичного спрямування, виготовлення та впровадження їх у роботу освітніх закладів на державному рівні. Зокрема вітчизняні розробки, запатентована корисна модель логопедичної ляльки (Ю. Рібцун) і логопедичні зонди (Е. Данілавічюте), через відсутність спонсорської підтримки, існують лише в єдиному авторському екземплярі.

Дефіцит уведення в логопедичну роботу з дітьми зі складними мовленнєвими порушеннями, у т. ч. й невротичної природи, елементів української жестової мови (С. Кульбіда, Ю. Рібцун). Діти з проявами негативізму, загальним недорозвитком мовлення, особливо моторною алалією, з порушеннями аутичного спектра, мутизмом, складними формами заїкання, внаслідок особливостей психомовленнєвого розвитку, не можуть розмовляти взагалі та/чи не прагнуть до спілкування ні з дорослими, ні зі своїми ровесниками. На початкових етапах компенсаційної роботи, особливо за умов інклюзивної форми навчання, розширення комунікативного кола, позбавлення логофобічних проявів, створення мотиваційної основи вербальної комунікації стають можливими завдяки уведенню елементів єдиної зрозумілої та доступної для всіх мови жестів.

Нестача методичних рекомендацій до програми з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (1-4 класи) Ю. Рібцун. Наукова спрямованість розробленої корекційно-розвиткової авторської програми (<http://lib.iitta.gov.ua/cgi/stats/report/authors/f94c9e0512530180c11a2180ae3cbe84/>) є дещо незрозумілою для практиків, що, своєю чергою, з метою ефективною практичною реалізації документа у закладах освіти, потребує деталізації змістового наповнення по кожному з п'яти напрямів: «Мовленнєвий розвиток», «Фізично-мовленнєвий розвиток», «Когнітивно-мовленнєвий розвиток», «Емоційно-вольова сфера», «Навчально-мовленнєва діяльність».

Відсутність стандарту спеціальної дошкільної освіти дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. Робота з дітьми з ТПМ, особливо дошкільного віку, потребує створення та упровадження в освітній процес відповідного нормативного документу з урахуванням єдиного тріадного простору (дитина ↔ дорослий (-і) ↔ заклад освіти) [2].

Недостача навчальних комплектів (підручників, робочих зошитів, наочних посібників) корекційного спрямування з усіх навчальних предметів для роботи зі здобувачами початкової освіти з ТПМ. На сьогодні у спеціальній освіті учнів із ТПМ існують лише надруковані підручники з української мови для 2-4 класу (Е. Данілавичюте, Л. Трофименко та ін.) та оприлюднений рукопис підручника з образотворчого мистецтва для 1 класу (Ю. Рібцун), логопедичного букваря (Ю. Рібцун), що кричуще замало для повноцінного надання педагогами якісних освітніх послуг [1].

Брак електронних підручників корекційного спрямування. Необхідність розроблення електронних підручників, особливо з мистецької та технологічної галузей, зумовлена потребою здобувачів початкової освіти з ТПМ у детальному розгляді цілісних картин або їх окремих елементів у збільшеному вигляді, процесу виготовлення виробів чи зображень тощо, що сприятиме мобілізації освітнього процесу [1].

Дефіцит розробок щодо пропедевтики виникнення булінгу осіб (особами) з порушеннями мовленнєвого розвитку. Діти з ТПМ, які мають яскраво виражені зовнішні (відкрита ринолалія) та нервово-психічні (заїкання) прояви порушень, досить часто відчують на собі цькування іншими учасниками освітнього процесу у вигляді психологічного та фізичного насильства, у т. ч. й зі застосуванням медіа-засобів (кібербулінг), що призводить до посилення логофобічних проявів, появи мутизму, захисних механізмів регресії, ізоляції, витіснення. Унаслідок особливостей психомовленнєвої діяльності деякі діти з ТПМ, особливо в підлітковому віці, компенсаторно відчуючи свою «неповноцінність», стають агресорами,

поводять себе жорстоко по відношенню до інших, завдаючи шкоди їх психічному або фізичному здоров'ю.

Нестача нормативно-правової бази щодо створення умов для вільного використання у закладах освіти логопедичного масажу. При певних формах мовленнєвих порушень (дизартрія, ринолалія, заїкання) логопедичний масаж є невід'ємною складовою компенсаційної роботи. Водночас на місцях педагоги не в змозі відкрито використовувати його внаслідок відсутності правової підтримки.

Відсутність сертифікованих курсів з логопедичного масажу за участю медиків (невролог, ортодонт), вітчизняних і закордонних фахівців у галузі спеціальної освіти. Курси з логопедичного масажу проводяться окремими фахівцями зі спеціальної освіти, однак вони короткотривалі, а їх зміст є доволі сумнівним, адже, наприклад, показ напрямів рухів відповідними зондами часто є діаметрально протилежним, що при застосуванні може заподіяти шкоду вихованцям. До того ж, видані сертифікати є приватними і не визнаються на державному рівні. Саме тому доцільно ввести курси логопедичного масажу як обов'язкового компонента системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників у галузі спеціальної освіти.

Звичайно, перераховані нагальні дефіцити не вичерпують кола існуючих проблем у галузі спеціальної освіти дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Сподіваємось, що спільними зусиллями фахівців різних галузей наукових знань ми зробимо поступальні кроки у вирішенні зазначених питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рібцун Ю. В. Корекційно-розвивальна спрямованість підручника з образотворчого мистецтва. Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. К. : Педагогічна думка, 2016. Вип. 17. С. 412–419

2. Рібцун Ю. В. Стандартизація спеціальної дошкільної освіти дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. № 1 (350). С. 164–171